

i regulisanje vodovoda i kanalizacije ostali su nerešeni problemi, bez obzira na finansijsku moć. Ukoliko je nešto i urađeno bilo je to na ličnu inicijativu, motivisano ličnim zadovoljstvom ili željom za profitom. Svest građanske klase bila je još u povelju i genetsko nasleđe je dominiralo, pa je lokalna administracija predstavljala samo servis bogatih ljudi koji nisu želeli prireze za svoju komunu.

Društveni život se ogledao u proslavama, balovima, osnivanju pozorišta, radu narodnog univerziteta i pevačkih društava. Osećaj, međutim, da je neophodan i duhovni napredak bio je izuzetno slab, pa su pozorišne predstave i predavanja na narodnom univerzitetu bili slabo posećeni. Od savremenih tokova najlakše su prihvaćene spoljne manifestacije: moda, navike, način korišćenja slobodnog vremena i tehnika (fotografija, film, radio, gramofon). Evropski tokovi prodirali su sporo i nedovoljno duboko, ali je primetan bunt mladih protiv starijih predstavljao najbolji dokaz prodora novina. Osetna je i razlika u društvenim odnosima između dvadesetih i tridesetih godina, ali je sveobuhvatniji preobražaj društva preseklo izbijanje Drugog svetskog rata.

Izvore za svoj rad autor je crpeo iz lokalne periodike i lista *Politika*. Objašnjenje kako štampa predstavlja neposredniji istorijski izvor o životu od dokumenata može biti „tanko“ ako se sagleda iz svih uglova. Neosporno je da štampa u prvi plan iznosi aktuelnu problematiku, reakcije javnosti i beleži najzanimljivije događaje iz života, ali je korišćenje dokumenata koji potvrđuju ili opovrgavaju navode štampe ono što rad čini preciznijim, verodostojnijim i kvalitetnijim. Zato je navođenje samo periodike kao izvora u određenoj meri problematično, jer ona ne može biti svrstana u izvor prvog reda. Suvišno je pomenuti da komentari u štampi u najvećoj meri odslikavaju viđenja finansijsjera lista, političkih struja ili stranaka uticajnih u listu.

Zamka u koju mladi istraživači često upadaju jeste preteran kritizam prema ranijim radovima koji su se bavili određenom temom ili su je samo doticali. Tako autorova konstatacija da su se istorijom Leskovca često bavili „istoričari u pokušaju“ u najmanju ruku deluje nekorrektno. Činjenica je da su mnogi radovi na lokalnom, pa i državnom nivou bili dela neistoričara, ali je činjenica i da je najgore napisan rad o nekom problemu bolji od najkvalitetnijih misli koje nisu publikovane. Decenije vladavine komunističke bile su obojene „ispravnim mišlje-

njem“, koje ne samo da podleže kritici već se u najvećem broju slučajeva može odbaciti, ali je i iz tih radova moguće iskoristiti istorijske činjenice na kojima su se oni temeljili. S druge strane, postavlja se pitanje kako izvršiti odabir. I sam autor je pao u zamku „verodostojnosti“, pa je često navodio podatke preuzete od Sergija Dimitrijevića, koji je najočigledniji primer „socijalističke historiografije“ u Leskovcu i, uz to, osobe koja nije bila istoričar po obrazovanju. Doprinos ove ličnosti proučavanju srpske srednjovekovne numizmatike je neprocenjiv, ali svi njegovi radovi iz istorije su maksimalno ideološki obojeni, a novija saznanja su pokazala da u njima ima i materijalnih grešaka. Zato autor treba da bude oprezan u davanju sudova, pogotovo na početku karijere, sa nedovoljno iskustva, pa i znanja.

U pogledu korišćene literature veliki plus autoru predstavlja spisak radova strane provenijencije, od kojih neki zalaze i u teoretsku zonu, što je nedostatak srpske historiografije. Ipak, opredeljenje za naslove koji se prvenstveno odnose na društvenu istoriju skraćuje spisak potrebnih, jer su u radovima koji imaju čisto političke teme često isticali svakodnevni problemi i načini na koje ih je određena politička grupa rešavala.

Knjiga je napisana stilom koji odstupa od strogo historiografskog i u pojedinim delovima postaje publicistički. Opis radnji i ulica prati navođenje njihovih imena, tako da se dobija utisak da je u pitanju šetnja jednim gradom, što stil pisanja čini opravdanim i dopadljivim.

Ivan M. Bečić

Grigorije Babović, *LETOPIS ŠAPCA 1933–1944*, Institut za noviju istoriju Srbije, Biblioteka šabačka, Beograd–Šabac 2010, str. 232

Lokalna istorija, odnosno istorija gradova, njihovih institucija, kao i pisanje o svakodnevnom životu stanovnika ima veliki značaj u oblikovanju celovite slike o određenom vremenskom periodu. Tako je objavljivanje *Letopisa Šapca*, prošle godine, u izdanju Instituta za noviju istoriju Srbije i Biblioteke šabačke, nesumnjivo doprinelo boljem upoznavanju istorije ovog grada. Letopis je napisao Grigorije Babović, šabački prota, a priredila je Sanja Petrović Todosijević. Deo koji je objavljen obuhvata period od marta 1933. do oktobra 1944. godine.

Tematika knjige je hronološki podeljena na 12 poglavlja; u svakom od njih obuhvaćena je jedna kalendarska godina po kojoj nosi naziv. Pre glavnog dela nalazi se *Savremenik (umesto Predgovora)*, str. 5–11, koji je napisala Sanja Petrović Todosijsjević. Na kraju su dati imenski registar, registar geografskih pojmova kao i bibliografija.

Iz teksta priređivača Sanje Petrović Todosijsjević saznajemo osnovne podatke o životu autora letopisa. Grigorije Babović, poreklom iz Hrvatske, završio je gimnazijsko obrazovanje kao i Pravoslavnu srpsku bogosloviju u Sremskim Karlovcima. Službovao je u Bosutu, Vukovaru i Negoslavicima, da bi 1933. dobio, na sopstvenu inicijativu, premeštaj u Šabac u kome je ostao do smrti 1961. godine. Letopis grada napisao je po naređenju viših crkvenih vlasti i svojoj želji, a obuhvativši period od osnivanja Šapca do 1944. godine. Priređivač se opredelio da čitalačkoj publici predstavi samo drugi deo letopisa, koji počinje dolaskom prote Babovića u Šabac 1933, a završava se oslobođenjem grada oktobra 1944. godine.

Letopis je specifičan i po tome što se autor koristio brojnim novinskim člancima kojima je upotpunjavao svoje beleške. Od novinskih listova korišćeni su: *Podrinski vesnik*, *Šabački glasnik*, *Glas Podrinja*, *Politika*, *Pravda*, *Vreme*, *Novo vreme*, *Srpski narod*. Pored članaka iz novina, upotrebljavao je i brojne fotografije, razglednice, javne proglase i saopštenja, kako bi što bolje prikazao situaciju o kojoj je pisao. Navedeni izvori su dominantni u odnosu na sam rukopis pisca u međuratnom periodu, dok su od 1941. godine zapisi samog autora o životu u gradu i ratnim dešavanjima postali opširniji. Takođe, primećuje se da je ratnim godinama posvećeno više pažnje nego zbivanjima pre izbijanja Drugog svetskog rata, što ukazuje na svest pisca o značaju rata i želju da što više stvari zabeleži, ostavljajući ih u trajnom sećanju.

Na dešavanja u Šapcu u međuratnom periodu odnosi se prvih osam poglavlja anala. Prota Babović u njima sažeto beleži zbivanja koja smatra važnim za svoju parohiju. Najčešće je reč o događajima od interesa za lokalnu zajednicu ili šabačku eparhiju. Donosi dosta podataka o aktivnostima Šabačkog pevačkog društva, čitaonici, školama, otkrivanju spomenika, obeležavanju različitih verskih praznika i o problemima verske zajednice, vremenskim prilikama i dr. Među njima se mogu izdvojiti i oni koji po

značaju prevazilaze ostale, poput smrti episkopa Mihaila (1933), izbora vladike Simeona (1934), posete kralja Aleksandra I Karadorđevića Šapcu (1934), kraljeve pogibije u Marseju (1934), posete predsednika vlade Milana Stojadinovića Šapcu (1937), početka izgradnje fabrike „Zorka“ (1937), konkordatske krize i izbora patrijarha Gavrila Dožića (1937), posete patrijarha Šapcu (1939), pada vlade Milana Stojadinovića i izbora vlade Dragiše Cvetkovića (1939), posete prestolonaslednika Petra II Karadorđevića Šapcu (1940), uspostavljanje diplomatskih odnosa između Kraljevine Jugoslavije i Sovjetskog Saveza (1940). Autor je vešto kombinovao svoja zapažanja sa vestima iz novina, trudeći se da bude objektivn i izbegavajući da iznosi lične stavove o problemima o kojima piše. Zato, na primer, o pojedinim izuzetno važnima pitanjima poput pogibije kralja Aleksandara u Marseju u integralnom delu teksta daje veoma kratko saopštenje: „9. Oktobra u utork poginuo je kralj Aleksandar I od atentata u Marselju. Narod u gradu bio je jako utučen. Sve do Njegove sahrane zvonila su na crkvi sva zvana svaka 2 sata“ (str. 24). Iako je vrlo koncizan, čitaocima ipak ostavlja mogućnost da se upoznaju, na osnovu novinskih priloga, kako je ova vest primljena među Šapčanima. Slično izveštava i o drugim važnim promenama na jugoslovenskoj političkoj sceni, kao što je to bio pad vlade Milana Stojadinovića i izbor nove vlade Dragiše Cvetkovića.

Tridesete godine prošlog veka obeležila su i previranja u Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Jedno od najozbiljnijih bila je smrt patrijarha Varnave i izbijanje konkordatske krize. Pošto je i sam bio svešteno lice, protu Babovića su dešavanja vezana za Srpsku pravoslavnu crkvu posebno zanimala. On detaljno piše o navodnom trovanju patrijarha Varnave, učesću šabačkog episkopa Simeona u „krvavoj litiji“ i njegovom svečanom dočeku u Šapcu pri povratku iz Beograda. Promena crkvene politike prema državi i izmirenje Arhijerejskog sabora sa vladom Milana Stojadinovića 1938. godine izazvali su, prema rečima autora, negodovanje među Šapčanima, koji su odbili da učestvuju u litiji u znak protesta zbog izmirenja srpskih episkopa sa kraljevskom vladom. Već tada on uvida da ih nije motivala velika ljubav prema preminulom patrijarhu, već da su njihovi postupci imali političku pozadinu. Iako se radilo o vrlo osetljivim pitanjima za pravoslavnu versku zajednicu, prota Babović je nastojao da ostane nepristra-

stan koliko je mogao i da ne ulazi u polemiku o ispravnosti postupaka visokih crkvenih vlasti.

Autor u preostala četiri poglavlja govori o situaciji u Šapcu za vreme Drugog svetskog rata. Beleške prote Babovića postale su u to vreme mnogo opširnije i učestalije nego u međuratnom periodu; neretko ih je vodio iz dana u dan. Svestan da je svedok važnih istorijskih zbivanja, koja su i na njega morala ostaviti snažan utisak, pokušao je da pribeleži sve ono što mu se činilo važnim, ne samo na lokalnom već i na državnom i svetskom nivou. U njegovim zapisima nalazimo podatke vezane za napad Nemačke na Jugoslaviju (1941), obrazovanje vlade Milana Nedića (1941), konačno „rešenje“ jevrejskog pitanja (1942), kapitulaciju Italije (1943), iskrcavanje saveznika u Normandiji (1944), oslobođenje Beograda i Šapca (1944). Ipak, čitaocima su najdragocenije i najupečatljivije informacije koje se odnose na Šabac. One predstavljaju važno svedočanstvo o životu u gradu u vreme ratnih godina: o streljanjima građana, progonima Jevreja i svakodnevnim aktivnostima pod okupacijom. Govoreći o ekonomskim uslovima u gradu, na primer, autor piše i o cenama na šabačkoj pijaci i to za svaku godinu. Na osnovu njih možemo pratiti taj segment ekonomske istorije grada. Iz perspektive „običnog“ građanina time pruža važno svedočanstvo o ratnoj svakodnevnici u jednom provincijskom gradu i na taj način doprinosi i boljem razumevanju života pod okupacijom.

Letopis Šapca 1933–1944 Grigorija Babovića je ozbiljan i vredan istorijski izvor, koji produbljuje saznanja o jednom periodu srpske i jugoslovenske istorije. Iako bi možda bilo bolje i potpunije da je objavljen Letopis u celini, ipak je priređivanje dela od 1933. do 1944. godine opravdano činjenicom da prota Babović u njemu piše o događajima kojima je sam bio očevidac i savremenik, što ga dodatno preporučuje ne samo naučnoj već i široj čitalačkoj publici.

Ena Mirković

Bogdan Trifunović, *ŽIVOT POD OKUPACIJOM. ČAČANSKI OKRUG 1915–1918*, Međupštinski istorijski arhiv Čačak, Gradska biblioteka „Vladislav Petković Dis“, Čačak 2010, str. 203

Studija Bogdana Trifunovića *Život pod okupacijom: čačanski okrug 1915–1918*. po

množem čemu je nova. Pre svega, nastala je nadgradnjom jednog od prvih završnih radova na master studijama na Odeljenju za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Pod mentorstvom profesora Milana Ristovića, završni rad je prerastao u monografsku studiju od preko 200 strana, koja i formom i sadržinom brani najviši naučni standard. Studija predstavlja značajan naučni doprinos boljem razumevanju prošlosti Srbije u teškom i složenom vremenu Prvog svetskog rata. Velika vrлина studije leži u preciznosti sa kojom je autor odabrao i locirao temu. Hronološki, studija obuhvata period od kraja 1915. do kraja 1918. godine. Prostorno je ograničena na čačanski okrug, a predmetno fokusirana na iskustvo okupacije. Ovo jasno određenje pomoglo je autoru da dobro zahvati istraživački problem i smesti ga u širi kontekst Prvog svetskog rata, ne gubeći pri tom iz vida specifičnosti karakteristične za prostor njegovog interesovanja. Pomoglo mu je takode da na najbolji način iskoristi postojeću oskudnu literaturu koja se bavi prilikama u okupiranoj Srbiji, a koju je konsultovao praktično u celini. Koristeći dosadašnji naučni doprinos ovoj tematici za identifikaciju problema, autor se u njegovom rešavanju okrenuo primarnoj građi. Oslanjajući se na arhivske fondove, novinsku građu, sećanja učesnika događaja, pa i fotografije i vizuelne izvore, uspeo je da pregleda impresivnu količinu dokumentacije relevantne za njegovu temu.

Jasno određenje teme se takode ogleda i u dobroj kompoziciji knjige. U uvodnom delu, autor upoznaje čitaoca sa okolnostima koje su dovele do okupacije Čačka, spuštajući istraživačku sondu sa razina svetske politike na nivo lokalne zajednice. Dajući pregled vojnih operacija sa kraja oktobra i početkom novembra 1915, koje su okončane povlačenjem srpske i ulaskom austro-nemačke vojske u čačanski okrug, autor nije propustio da iskustvo prelaska uprave nad gradom 1. novembra 1915. bogato dokumentuje iskazima očevidaca. U uvodu prati i institucionalizaciju okupacije kroz formiranje Vojnog generalnog guvermana 1. januara 1916, i njegovo proširenje 11. februara 1916, kojim je zahvaćen i čačanski okrug. Zatim autor analizira administrativnu organizaciju okupacione uprave, čije se sedište nalazilo u Beogradu, a koja je pokrivala čitavu Srbiju. Predmet posebnog autorovog interesovanja u poglavlju „Okupacioni sistem na području čačanskog okruga“ bilo je kapilarno prostiranje okupacione uprave,